

KIZIK

miştir. Aynı müellif Kızık'ın "kuvvetli ve yasakta ciddi" demek olduğunu yazmaktadır. Osmanlı müellifi Yazıcıoğlu Ali (XV. yüzyılın birinci yarısı) bu bilgileri olduğu gibi eserine aktarmıştır.

XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerinde Kızık'a ait yirmi sekiz köy tesbit edilmiştir. Bunlardan on altısı aynı adlı yerleşme yeri olarak bugüne kadar gelmiştir. Ayrıca dört adet Kızıklı, bir de Kızıklı bucağı şeklinde beş yerleşme yeri daha vardır. Dolayısıyla Kızıklar, Anadolu'da kendilerine ait yer adlarını en çok muhafaza eden boyların başında yer almaktadır.

Anadolu'ya gelen Kızıklar'a ait biri Halep Türkmenleri, diğeri Şam Türkmenleri arasında olmak üzere iki oymak görülmektedir. Bunlardan Halep Türkmenleri arasında yer alan Kızık oymağı 1579 yılında 667 vergi nüfusuna sahipti. Nüfusu gittikçe artan bu Kızıklar'ın kalabalık bir kısmı Antep yöresinde yerleşmiş ve bunlar Oturak Kızık adıyla anılmıştır. Sultan İbrâhim devrinde (1640-1648) Oturak Kızıklar'ın adı geçen yöredeki Oğurca, Damlalica, Çay Kuyu, Sakal, Kara Dinek, Yalan Kaz (?), Üç Kılıse ve Taşlıca adlı köylerde ve Antep şehriyle yine Antep'e bağlı diğer bazı köy ve kasabalarda oturdukları tesbit edilmektedir. Oturak Kızıklar'ın bulunduğu bu köyler, XIX. yüzyılın sonlarına kadar Kızık adıyla anılan idarî bir birim (nahiye) halinde kalmıştır. Göçer Kızıklar ise XVII. yüzyılın ortalarında 149 vergi nüfusuna sahipti. Her iki Kızık grubu 1101 (1690) yılında Avusturya'ya açılan sefere çağrılmıştı. Bu sırada Oturak Kızıklar'ın başında Kara Kethüdâ oğlu Bekir Bey, Göçer Kızıklar'ın başında da Hacı Zekeriyâ oğlu Assâf Bey ile Kızık Mehmedoğlu bulunmaktaydı.

Göçer Kızıklar'a mensup bir kol XVIII. yüzyılın başlarında İç Anadolu'ya göç etmişti. Bunların bir bölümünün Sandıklı yöresine yerleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim XVIII. yüzyılda Sandıklı kazasında bir Kızık köyü bulunmaktaydı. Ayrıca XVI. yüzyılda Hamîd-ili'nde Kızıklı adıyla bir derbent vardı. Seyyah Niebuhr, kendisinin Anadolu'da dolaştığı yıllarda Antep yöresinde 200 çadırılık bir Kızık oymağının yaşadığını bildirmektedir. Yine XVI. yüzyılda altmış altı vergi evli başka bir Kızık oymağı Dimaşk (Şam) yöresinde yaşamaktaydı. Fakat bu oymağın âkıbeti hakkında bilgi yoktur. İç Anadolu'da Sivas-Yozgat yörelerinde Kızık boyundan geldiği anlaşılan Kızık halayı isimli bir halk oyunu oynanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divânü Lugâti't-Türk Tercümesi, I, 55; III, 415-416; Reşidüddin, *Camiü't-tevârih* (nşr. Behmen Kerîmi), Tahran 1338, I, 40; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1390, s. 23; C. Niebuhr, *Voyage en Arabie et en d'autres pays circonvoisines*, Amsterdam 1780, II, 337; Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, s. 68, 83, 203; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilatı* (İstanbul 1967), İstanbul 1990, s. 124; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, İstanbul 1980, s. 295-296, 437, 614-615, 625; a.m.f., "Boz-Oklu Oğuz Boylarına Dâir", *DTCFD*, XI (1953), s. 65-103; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 51.

 FARUK SÜMER

KIZIL AHMED BEY

(ö. 906/1500'den sonra)

Candaroğulları Beyliği'nin son hükümdarı.

II. Murad'ın kayınbiraderi İbrâhim Bey'in oğludur. Cemâleddin unvanıyla anılır. Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Babasının ölümünün ardından beyliğin başına geçen büyük kardeşi İsmâil Bey'e karşı muhalefette bulunduğu, başarılı olamayınca Osmanlılar'a sığındığı bilinmektedir. Osmanlı hizmetine girince kendisine dirlik olarak Bolu sancağı verildi. Fâtihten Sultan Mehmed'in Trabzon seferi sırasında (865/1461) Osmanlı Devleti'ne tâbi olmak ve senede 50.000 duka altın vergi vermek şartıyla (Hammer, III, 60) Candaroğulları Beyliği'nin başına getirildi. Kendisine Kastamonu'ya kadar Vezîr-âzam Mahmud Paşa da refakat etti. Kızıl Ahmed'in âdeta bir Osmanlı valiliği şeklindeki beyliği bir yıl kadar sürdü. Candaroğlu ülkesinde epeyce taraftarı bulunan Kızıl Ahmed, Mahmud Paşa'nın da desteğiyle Fâtihten Sultan Mehmed'in bir siyasî taktiği olarak bey yapılmıştı. Sinop ve Trabzon seferi dönüşü Kastamonu'yu ele geçiren Fâtihten Sultan Mehmed onu, Mora sancak beyliğine getirmek istediye de Kızıl Ahmed görev yerine gitmeyip Bolu üzerinden Karamanoğlu İbrâhim Bey'in yanına kaçtı (Neşrî, II, 754). Fakat İbrâhim Bey, Osmanlı Devleti ile arasının açılmasını istemediğinden Ahmed Bey'i himaye etmedi; sadece bir miktar harçlık vermekle yetindi (Âşıkpaşazâde, s. 160). Bunun üzerine Kızıl Ahmed, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a sığındı (Hadîdî, s. 260) ve yıllarca onun yanında kaldı. Uzun

Hasan tarafından "musâhib-i hâs" yapılan (İbn Kemal, VII. Defter, s. 207) ve Van gölü kıyılarında iktâ olarak kendisine bir miktar toprak verilen Kızıl Ahmed'in firar sebebi emirlikten valliliğe tenzil edilmesi değil, Mahmud Paşa'nın siyasî oyununa aldanarak ecdadının mülkünü kendi eliyle zaptettirip böyle bir tuzağa düşmekle kimsenin yüzüne bakamama şeklinde de izah edilir (Ali, XIV/1 [1340], s. 24).

Kendisini Candaroğlu toprakları üzerinde hak iddia edebilecek mevkiye gören Uzun Hasan, Kızıl Ahmed'i Osmanlılar'a karşı koz olarak kullanmak istiyordu. Babaları İbrâhim Bey'in ölümünden sonra kavgaya tutuşan ve kendisine sığınan Karamanlı şehzadelerine destek veren Uzun Hasan'ın 868'de (1464) gerçekleştirdiği Karaman seferine Kızıl Ahmed'in de katıldığı ve yanında 500 kadar savaşçı ile İshak Bey'in yanında bir süre Karaman'da kaldığı bilinmektedir (Erzi, XVIII/70 [1954], s. 217). Ancak Fâtihten Sultan Mehmed'in desteğiyle Pir Ahmed'in Karaman ülkesine sahip olması üzerine Kızıl Ahmed Bey tekrar Uzun Hasan'ın yanına kaçmıştır (871/1466).

877'de (1472) Tokat'ı yağmalayan Akkoyunlu kuvvetlerinin içinde Kızıl Ahmed de vardı (Âşıkpaşazâde, s. 168). Fakat aynı yıl Fâtihten oğlu Şehzade Mustafa kumandasındaki Osmanlı ordusuna yenilen Karamanlı şehzadeleri ve Kızıl Ahmed Bey tekrar Uzun Hasan'ın yanına gittiler (Tursun Bey, s. 156). Kızıl Ahmed, Otlukbeli Savaşı'nın çıkmasında da önemli rol oynadı (Anhegger, I/1 [1949], s. 150). Zira Uzun Hasan galip gelirse tekrar beyliğine kavuşabileceği beklentisi içindeydi. Ancak savaşın Osmanlılar tarafından kazanılması üzerine bu beklentisi gerçekleşmedi. Savaş sırasında Kızıl Ahmed'in yakalandığı ve başının kesildiği (a.g.e., I/1 [1949], s. 153) rivayeti doğru değildir. Nitekim Uzun Hasan'ın 882 (1478) yılında ölmesinin ardından şehzadeler arasında başlayan taht mücadelelerinde Kızıl Ahmed Diyarbekir Valisi Yâkub Bey'i desteklemiş ve onun kardeşi Halil üzerine düzenlediği sefere bazı kuvvetlerle katılmıştır (Huncî, s. 153). Kızıl Ahmed, Yâkub Bey'in zaferiyle sonuçlanan bu iç savaşın sonra bir süre daha Akkoyunlu Devleti'nin hizmetinde kaldı (Ebû Bekr-i Tihriânî, II, 543).

II. Bayezid zamanında affedilerek Osmanlı ülkesine dönen Kızıl Ahmed Bey'e Bolu sancağı dirlik olarak verildi (İbn Kemal, VII. Defter, s. 201). Hayatının son dönemi ve ölüm tarihi hakkında fazla bilgi

yoksa da 890'da (1485) başlayan Osmanlı-Memlûk savaşlarında Hersekzâde Ahmed Paşa'nın, ardından Hadım Ali Paşa'nın yanında bulunduğu, sonra da II. Bayezid'in Modon seferine katıldığı (a.g.e., VIII. Defter, s. 205) ve kendisine timar olarak verilen Filibe'de öldüğü bilinmektedir (a.g.e., VII. Defter, s. 201).

Kızıl Ahmed Bey'in tasavvufla ilgilendiği, II. Bayezid devrinin Halvetî şeyhlerinden Dâvud Efendi'ye (*Osmanlı Müellifleri*, I, 69) gönderdiği mektupta ondan sü-lûk ve devâir-i hamse hakkında mâlûmat istediği, şeyhin de gerekli cevabı gönderdiği, bu meseleye dair *Gülşen-i Tevhîd* adında bir kitap yazdığı anlaşılmaktadır (Mecdî, s. 374).

İsfendiyaroğulları diye de anılan Candaroğlu Beyliği, bazı eserlerde bu son hükümdarının adıyla Kızılahmedliler şeklinde de zikredilir. Kızıl Ahmed Bey'in oğulları Mûsâ ve Mirza Mehmed Osmanlı Devleti hizmetinde bulunmuşlardır. Bunlardan Mehmed, II. Bayezid'in kızlarından biriyle evlenmiş ve bu evlilikten II. Selim ve III. Murad dönemlerinin önemli şahsiyetlerinden Şemsî Ahmed Paşa dünyaya gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kıvâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* (nşr. Fr. Babinger), İstanbul 1955, s. 211 vd.; Ebû Bekr-i Tih-rânî, *Kitâb-ı Diyârbakriyye* (nşr. Necati Lugal – Faruk Sümer), Ankara 1993, II, 543; Âşik-paşazâde, *Târih*, s. 156-157, 160, 168; Tursun Bey, *Târih-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 153, 156; *Rûhî Târihi* (nşr. Halil Erdoğan Cengiz – Yaşar Yücel, *TTK Belgeler*, XIV/18 [1992] içinde), s. 455; Huncî, *Târih-i 'Âlem-âra-yı Emîni* (nşr. J. E. Woods), London 1992, s. 150, 153; Neşrî, *Cihannûmâ* (Unat), II, 744, 746, 748, 754, 774, 802; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 254-255, 260, 272; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VII. Defter, s. 185-186, 190-191, 199-201, 207; VIII. Defter, s. 205; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 374; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279-80, I, 473 vd., 476, 482, 498-499; II, 56, 61; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 375, 377; Hammer (Atâ Bey), III, 58, 60; *Osmanlı Müellifleri*, I, 69; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 29-30, 135-136, 137, 147, 191; Daniş-mend, *Kronoloji*², I, 291, 292, 296, 322; Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askerî Faaliyetleri*, Ankara 1953, s. 256, 257, 258-259, 282, 284, 286, 300, 307; Yaşar Yücel, *Çoban-oğulları Candar-oğulları Beylikleri*, Ankara 1980, s. 7, 100-101, 109, 112, 115, 117-123; Ali, "Candaroğlu Hükümeti", *TOEM*, XIV/1 (1340), s. 20 vd.; R. Anhegger, "Muâli'nin Hünkâr-nâmesi", *TD*, I/1 (1949), s. 150 vd., 153; Adnan Sadık Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *TTK Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 217.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

KIZILARSLAN

(ö. 587/1191)

Azerbaycan atabeglerinden
(1186-1191).

Adı Osman, lakabı Muzafferüddin, unvanı Kızılarslan olup İldenizliler hânedanının kurucusu Şemseddin İldeniz'in oğludur. Annesi Irak Selçuklu Sultanı I. Tuğrul'un dul kalan hanımıdır. Bundan dolayı Kızılarslan, Irak Selçuklu Sultanı Arslanşah b. Tuğrul'un anne bir kardeşidir.

İldeniz, 555 (1160) yılında Hemedan'da üvey oğlu Arslanşah'ı Irak Selçuklu tahtına oturtup atabeg sıfatıyla devlet işlerini eline alınca büyük oğlu Nusretüddin Muhammed Cihan Pehlivan'ı ona emîr-i hâcib, küçük oğlu Kızılarslan'ı da emîr-i silâh tayin etti. Kızılarslan 1171'de Rey, 1174'te ağabeyi ile birlikte Tebriz, 1175'te babasının yanında Gürcistan seferlerine katıldı. Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul, beylerin isteğine uyarak Kızılarslan'ı başşehir Hemedan'a çağırarak kendisini atabeg tayin etti. Kızılarslan birkaç gün sonra II. Tuğrul'un huzurunda bulunduğu sırada sultanın hâcibi Karagöz tarafından öldürülmek istendi, ancak sultan buna engel oldu. Atabeg Cihan Pehlivan'ın dul eşi İnanç Hatun, Kızılarslan'ın atabeg sıfatıyla devletin idaresini eline almasından memnun olmamıştı. Bu yüzden kocasının askerlerini Rey'de toplayarak muhalefete geçti. Bunu öğrenen Kızılarslan Rey üzerine yürüdü. İnanç Hatun'un kumandanları savaşmayı göze alamayıp Bistâm tarafına çekildiler. Kızılarslan, Rey'de bulunan İnanç Hatun ile oğulları Mahmud ve Ömer'e yakınlık gösterdi. Yanında kontrol altında tuttuğu II. Tuğrul'un bir gece gizlice kaçması üzerine onu yakalamak için Damgan'a kadar giden Kızılarslan yenilerek Hemedan'a döndü. Sultanın gelmekte olduğu şâyiasının çıkması üzerine ağırlığını bırakıp Azerbaycan'a gitti (Ekim - Kasım 1187).

Kızılarslan buradan Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînilâh'a elçi gönderip ondan Tuğrul'a karşı yardım istedi. Uzun zamandan beri Selçuklu Devleti'nin yıkılmasını dış siyasetinin en önemli meselesi sayan halife, Kızılarslan'ın isteğini kabul etti ve kendisine saltanat menşuru bile gönderdi. Kızılarslan kalabalık ordusuyla Hemedan önünde göründü. Ancak yapılan savaşta Tuğrul'un askerleri galip geldi. Kızılarslan halifeden istediği yardımın gelmekte olduğunu duyunca onları karşıla-

mak için Esedâbâd'a gitti. Abbâsî ordusuyla Esedâbâd'da birleşti ve Hemedan'a gidilmesine karar verildi.

Sultan Tuğrul, müttefik ordunun yaklaşması üzerine Hemedan'ı terkederek Azerbaycan'a gitmek zorunda kaldı. Abbâsî ordusuyla birlikte Hemedan'a gelen Kızılarslan, Selçuklu hânedanından Süleyman'ın oğlu Sencer'i sultan ilân edip hutbeyi onun adına okuttu (Eylül 1188). Çok geçmeden müttefikler arasında ihtilâf çıktı. Bunun üzerine Kızılarslan Azerbaycan'a, Abbâsî ordusu Bağdat'a, Sultan Tuğrul da Hemedan'a döndü.

Kızılarslan bu arada İnanç Hatun'la evlenerek duruma daha da kuvvetlendirdi. Bir süre sonra Sultan Tuğrul'un, Azerbaycan valisi olan İzzeddin Hasan Bey'in yardımıyla toplanan 10.000 atlının başında harekete geçtiği haberi geldi. Kızılarslan hemen askerini toplayıp Azerbaycan'a gitti. Bir rivayete göre Kızılarslan Tuğrul ile savaşmaya cesaret edemeyip Hemedan, İsfahan, Rey ve Kazvin yörelerini kendisine bıraktığını bildirmiş, barış önermiş, Tuğrul da bunu kabul etmiş, ardından askerlerinin çoğunu vilâyetlere dağıtmış ve memleketlerine dönmelerine izin vermişti. Bunu beklemekte olan Kızılarslan âniden hücum ederek sultanı tam bir bozguna uğratmıştı. Sultan Hemedan'a doğru kaçtı; Kızılarslan da onu takip ederek yakaladı ve oğlu Melikşah'la birlikte Kehrân Kalesi'ne gönderdi (Ekim 1190). Böylece Kızılarslan Irak'ı kesin olarak idaresi altına aldı. Bu sırada Irak Selçuklu tahtında Sencer bulunuyordu. Bağdat'tan, halifenin Irak Selçuklu tahtına Kızılarslan'ın oturmasını arzu ettiği haberinin gelmesi üzerine Kızılarslan tahta oturdu. Abbâsî halifesi, Selçuklu Devleti'nin yeniden kuvvetlenerek İrâk-ı Arab'ı zaptedip halifelîğin maddî kudretine son vermesinden korktuğu için bu mücadelede Kızılarslan'ı destekledi. Ahlatşahlar, Saltuklular, Merâga ve Ebher hâkimleri, bazı kaynaklara göre de Salgurlular Kızılarslan'ı metbû sultan olarak tanıdılar. Fakat şiddetli siyaseti yüzünden Kızılarslan'ın kendilerini cezalandıracağı endişesine kapılan bazı kumandanlar, onu ortadan kaldırmak için öz oğullarının hânedanın başına geçmesini isteyen İnanç Hatun'la iş birliği yaptılar. Kızılarslan bir gece uyurken öldürüldü (Şâban 587 / Eylül 1191).

Kızılarslan âdil ve iyilik sever, dirayetli bir insandı. Kıpçak Türkleri'nden teşkil ettiği bir hassa ordusu vardı. Şairleri himaye etmiş, Genceli Nizâmî, Evhadüd-